

PROFESSIONAL TA'LIM O'QUVCHILARI O'RTASIDA GIYOHVANDLIKNING OLDINI OLIISH BO'YICHA TADBIRLAR MAZMUNI

Sirojiddinov Ilxomjon Ibroximovich

Erkin tadqiqotchi

ANNOTATSIYA Ushbu maqolada professional ta'lim o'quvchilari o'rtasida giyohvandlikni oldini olish, ta'lim muassasalarida profilaktika tizimini yaratish, o'g'il-qizlarning ruhiy va ma'naviy salomatligini asrash, ularning moslashish qobiliyatini oshirishga xizmat qiluvchi dasturlarni keng tatbiq etish va targ'ib etish masalalarining nazariy asoslangan yondashuvlarini umumiy tahlili bayon qilingan.

Kalit so'zlar: giyohvandlik, xulq-atvor, qaramlik, avtodestruktiv, huquqiy stres.

Professional ta'lim muassasalari o'quvchilarida giyohvandlik xulq-atvori shakllanishining oldini olishning samarali chora-tadbirlaridan biri ta'lim muassasasida tashkil etilgan profilaktika tizimidir. Xalqaro amaliyot jarayonida tuzatish va profilaktika ishlarida turli xil modellar ajratilib ko'rsatiladi: Katta yoshli o'smirlarni psixoaktiv moddalarning organizmga ta'sirining salbiy oqibatlari to'g'risida xabardor qilish va ularning ruhiy va jismoniy holatini tiklash tibbiy va ijtimoiy oqibatlariga qaratilgan tibbiy model asosida amalga oshiriladi. Yoshlar va o'smirlarni giyohvandlik muammosi va rehabilitatsiya qilishning mumkin bo'lgan usullari haqida ma'lumot berish ta'lim modeli asosida amalga oshiriladi. Giyohvand moddalar, ularning organizmga zarari va salomatlik uchun salbiy oqibatlari haqida ma'lumot tarqatishga asoslangan yondashuv mavjud. U dori vositalari to'g'risida ma'lumotni qisman taqdim etish orqali amalga oshiriladi. Hissiy ta'lim insonning his-tuyg'ularini tan olish, ularni tan olish, ularni boshdan kechirish va boshqarish, salbiy oqibatlarni bartaraf etish qobiliyatini rivojlantiradi. Ijtimoiy omillarning rolga asoslangan yondashuv mavjud. U shaxsning xulq-atvori uning xatti-harakatining ijobiy va salbiy natijalari hamda o'z xatti-harakati

oqibatlarini kuzatishi va jamiyatdagi xatti-harakatlar namunalari asosida rivojlanadi va shakllanadi, deb ta'kidlaydi. Shuning uchun insonning xulq-atvorida ko'p narsa uning muhitiga bog'liq. Spirtli ichimliklar va giyohvandlikning tarqalishini kamaytirishga yordam beradigan yondashuv giyohvandlik va alkogolizmning o'rnini bosadigan faoliyatga asoslangan. Sog'lig'ingizga bo'lgan munosabatingizni o'zgartirish, uni yaxshilash uchun salomatlikni mustahkamlashga asoslangan yondashuv mavjud. Ushbu strategiya uchun qisqacha ibora mavjud: "Iloji boricha qulay tanlov qilish". Hayotiy ko'nikmalar yondashuvi xulq-atvorni o'zgartirishga asoslangan. Bu hayotdagi qiyinchiliklarni engishga yordam beradigan zarur ko'nikma va qobiliyatlarni shakllantirish orqali amalga oshiriladi. Giyohvandlik vositalari va ulardan foydalanishning zarari to'g'risidagi bilimlarni tarqatish, sog'lom turmush tarzini shakllantirish, uni mustahkamlashga undash, hayotiy ko'nikmalarni rivojlantirish va atrof-muhit bilan o'zaro munosabatda bo'lishda moslashuvni shakllantirish kompleks profilaktika dasturlari asosida ishlab chiqilgan. Profilaktik yondashuvlar kombinatsiyasi variantlari esa integrativ yondashuvni ifodalaydi. Voyaga yetmaganlarda giyohvandlik xatti-harakatlarining oldini olish kontekstida ta'limning oldini olish dasturlari eng samarali deb tan olingan. Ular psixososyal va sababiy modellarning kombinatsiyasi asosida ishlab chiqilgan (T.A. Sultonova). Psixososyal model o'smirlarda shaxsiy resurslarni shakllantirishni ta'minlaydigan chora-tadbirlar majmuasiga ega. U sog'lom turmush tarziga yo'naltirilgan o'smirlarda giyohvandlik namoyon bo'lishining oldini olishga, antisotsial guruh yoki sub'ektdan voz kechishga samarali yondashishga va boshqariladigan xatti-harakatlarni o'zgartirishga qaratilgan. Kauzal model giyohvandlik xatti-harakatlarining sabablarini aniqlash va yo'q qilishga qaratilgan. Profilaktik ishlarning asosiy e'tibori kimyoviy moddalar va ularning oqibatlariga emas, balki odamlarga va deviant xatti-harakatlarning sabablarini tahlil qilishga qaratilgan rivojlantirish nuqtai nazaridan zarurdir. giyohvandlik xulq-atvori uchun xavf omillarining birlamchi oldini olish uchun. Shunday qilib, profilaktika ishlari professional ta'lim o'quvchilarining hayotiy qiyinchiliklarini, stressli vaziyatlarni yengish va ijtimoiy-

psixologik moslashuv holatiga erishishga imkon beradigan ichki imkoniyatlari, qobiliyatlari, shaxsiy xususiyatlari va shaxsiy xususiyatlarini faollashtirishga qaratilgan. Profilaktika faoliyati resurs yondashuvining barcha psixologik imkoniyatlaridan foydalanish kerak.

Profilaktik ishlar uch komponentdan iborat:

1. Kimyoviy moddalarning ta'siri, kasallikning rivojlanish mexanizmlari, kasallik va kimyoviy bog'liqlik olib keladigan oqibatlarni tushunish tarbiyaviy komponentni tashkil qiladi. Bu sizning ruhiy salomatligingiz haqida bilim olishga va o'zingizga qanday g'amxo'rlik qilishni o'rganishga yordam beradi.

2. Kimyoviy moddalardan foydalanishda qaramlikni yuzaga keltiradigan psixologik shaxsiy xususiyatlar mavjud. Psixologik komponent shaxsiy xususiyatlarni tuzatishni, jamoada qulay va ishonchli muhitni yaratishni va xavf ostida bo'lgan o'smirlarning psixologik moslashuvini o'z ichiga oladi.

3. Ijtimoiy komponent atrof-muhit sharoitlariga ijtimoiy moslashish, muloqot ko'nikmalarini va sog'lom turmush tarzini o'rgatishda yordam beradi.

Profilaktika maqsadida psixofaol moddalardan foydalanishning oldini olishning uch turi mavjud.

O'smirlar tomonidan giyohvandlik vositalari va psixofaol moddalarni iste'mol qilishning oldini olishga qaratilgan chora-tadbirlar majmuasi birlamchi profilaktika deb ataladi. Vaqti-vaqti bilan psixofaol moddalarni iste'mol qiladigan, ammo giyohvandlik hali shakllanmagan odamlarda kasallikning shakllanishiga qaratilgan profilaktika ishlari ikkilamchi profilaktika deb ataladi. Har xil turdagi terapevtik rehabilitatsiya tadbirlari majmuasi uchinchi darajali profilaktika deb ataladi.

1. Diagnostika: "xavf guruhini" aniqlash, ya'ni. tashvishli bolalar, stressga nisbatan past qarshilik va xushmuomalalik, hissiyotlarni izlashga e'tibor berish va boshqalar.

2. Axborot-ma'rifiy: o'smirlarga shaxslararo munosabatlarning xususiyatlari, aloqa texnologiyalari, stressli vaziyatlardan chiqish yo'llari va psixofaol moddalarni qo'llash oqibatlari haqida ma'lumot berish.

Shaxsiy xususiyatlar va xatti-harakatlar shakllarini tuzatish elementlari bilan shaxsiy o'sish bo'yicha treninglar o'tkazish, shu jumladan o'z ustida ishlash ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish.

V.A. Frolovning so'zlariga ko'ra, psixologik-pedagogik profilaktika, quyidagilardan iborat:

1. Psixoaktiv moddalarni iste'mol qilish va patologik qimor o'yinlariga moyillik diagnostikasi;
2. O'smirning o'zini tabiiy ravishda anglab yetishiga imkon beruvchi psixologik-pedagogik usullarni tanlash;
3. Butun o'smirlik davrida psixologik-pedagogik profilaktika olib boriladi.

T. A. Sultonovanning fikricha, ta'lim muassasalarida o'quvchilarning giyohvandlik, qaramlik xulq-atvorining oldini olish bo'yicha profilaktika dasturlarini ishlab chiqish va amalga oshirish zarur. Dasturlar quyidagi bosqichlarni o'z ichiga olishi kerak: tahliliy-orientatsiya, texnik-tashkiliy, prognoz-retrospektiv, prognoz-diagnostika, prognoz-loyihalash, tekshirish, sozlash.

Tahliliy-orientatsiya bosqichida profilaktika ishlari holatining muammoli tahlili o'tkaziladi, to'siqlar aniqlanadi, shartlarning muvofiqligi tekshiriladi, profilaktika ishlarini takomillashtirish yo'llari ko'rib chiqiladi. Texnik va tashkiliy dasturni ishlab chiqish maqsadlari, vazifalari va tartibini belgilashni o'z ichiga oladi [o'sha yerda]. Bashoratli-retrospektiv bosqich ta'lim muassasasi va turli ijtimoiy tuzilmalar o'rtasidagi o'zaro ta'sir tizimini yaratishga yordam beradi. Bu tuzilmalar oilalar, qo'shimcha ta'lim, madaniyat, ichki ishlar muassasalari, psixologik, tibbiy va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash markazlari, ommaviy axborot vositalaridan iborat. Bashoratli va diagnostik bosqich o'quvchilarning giyohvand moddalarni iste'mol qilishga moyilligi va patologik xatti-harakatlariga tashxis qo'yishni ko'rib chiqadi. Olingan natijalarni qayta ishlash usullari, psixologik-pedagogik usullarni tanlash o'smiringa o'zini tabiiy ravishda amalga oshirish imkonini beradi. Prognozlash va loyihalash bosqichida profilaktika dasturi ishlab chiqiladi va uni amalga oshirish samaradorligi mezonlari va ko'rsatkichlari aniqlanadi.

Tekshirish va sozlash ekspert bahosi asosida profilaktik modelni takomillashtirish yo'nalishlarini belgilaydi. V.A.Frolov nuqtai nazaridan., profilaktika dasturini amalga oshirish uchun quyidagi talablarga rioya qilish kerak:

- qayta tarbiyalash jarayonining uzluksizligi va yo'nalishi;
- bolaning ichki, ko'pincha tashqi ko'rinishda namoyon bo'lmaydigan, ijtimoiy foydali qobiliyatlari va manfaatlarini rivojlantirish va qo'llab-quvvatlash;
- qayta o'qitishda beparvolik va intruzivlikning yo'qligi;
- profilaktik ta'lim jarayonining barcha ishtirokchilarining chidamliligi va sabr-toqati;
- tashabbuskorlik va kuchli irodani namoyon etish uchun o'smirlik faoliyati.

O'smirlarning individual shaxsiy xususiyatlarini hisobga oladigan faoliyat ular uchun ahamiyatlidir. Ushbu faoliyat yordamida o'smirlar ijtimoiy jihatdan muvaffaqiyatli shaxsning xususiyatlarini rivojlantiradilar; mudofaa mexanizmlari mustahkamlanadi; Tengdoshlar yordam sub'ekti sifatida profilaktika jarayoniga kiritiladi. Ular sog'lom turmush tarzining faol targ'ibotchilari sifatida harakat qiladilar, o'z xatti-harakatlari uchun shaxsiy javobgarlikni rivojlantiradilar. Bunday faoliyat turlaridan biri individual psixologik-pedagogik profilaktik ta'sir dasturini amalga oshirishdir, uning asosiy maqsadi voyaga yetmagan yoshlarning shaxsini umume'tirof etilgan me'yorlar, qoidalar va boshqa ijtimoiy qadriyatlarga o'zgartirish, professional ta'lim o'quvchisini xavfli xatti-harakatlardan chalg'itish, uni jamiyat tomonidan tasdiqlangan harakatlarga jalb qilishdan iborat. Shunday qilib, profilaktika shaxsning individual xususiyatlari va faolligini hisobga olishni, salbiy xatti-harakatlarni yo'q qilishga, o'zini o'zi boshqarishning ijobiy tamoyillarini o'rnatishga va umumiy fikrni shakllantirish jarayonini tezlashtirishga qaratilgan tegishli choralarni ko'rishga yordam berish yoki to'sqinlik qilish istagini talab qiladi. xatti-harakatlarning ijobiy yo'nalishi. professional ta'lim o'quvchilari va ularning oila a'zolari bilan giyohvandlik xulq-atvorining oldini olish bo'yicha ishlarni olib borish uchun yetarlicha uslubiy va amaliy materiallar to'plangan. Professional ta'lim o'quvchilari ta'lim muassasasida tahsil olayotgan 16-17 yoshli o'g'il-qizlardir. Bu

balogʻat davri deb ataladigan erta oʻsmirlik davri hisoblanadi. Giyohvandlik bilan ogʻrigan oʻgʻil va qizlar nomaʼlum, xavfli, salbiy yoki shakllanmagan oʻz-oʻzini anglash istagi, qiyinchiliklarga nisbatan past bardoshlik, muammolarning murakkablik darajasini oshirib yuborish tendentsiyasi, hissiy beqarorlik, axloqiy eʼtiqodlarning yetuk emasligi, qadr-qimmat, qadriyatlar yoʻnalishining buzilishi, oʻrganish va muloqotda qiyinchiliklarga olib keladigan kognitiv buzilishlar bilan ajralib turadi. Professional taʼlim oʻquvchilarida giyohvandlik xatti-harakatlarining oldini olish ularning stressga chidamliligini oshirish, sogʻligʻini saqlash, boshqalar bilan muloqot qilish uchun muloqot qilish koʻnikmalarini rivojlantirish, oʻz taqdirini oʻzi belgilash va shaxsiy resurslarni faollashtirish uchun sharoitlarni taʼminlash uchun moʻljallangan. Profilaktik ishning samarali shakllari: trening, guruh terapiyasi, muhokamalar, aqliy hujum, rolli oʻyinlar, video tomosha qilish va muhokama qilish, individual maslahatlar. Taʼlim muassasalarida giyohvandlik xatti-harakatlarining oldini olish boʻyicha kompleks dasturlarni ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYHATI

1. Малыгин В.Л. Интернет-зависимое поведение. Клиника, проблемы диагностики. Подходы к профилактике и психологической коррекции / В.Л. Малыгин // Аддиктивное поведение: профилактика и реабилитация. - М., 2011. - С. 143-147
2. Матусевич М.С., Макарова Л. П., Плахов Н. Н. Организация профилактики аддиктивного поведения в подростковом возрасте // Молодой ученый. — 2014. — №3. — С. 958-960.
3. Назарова Н. Б. Профилактика аддиктивного поведения детей и подростков "группы риска" // Журнал Интеграция образования Выпуск № 1 / 2009. – С. 7 – 12
4. Профилактика аддиктивного поведения в образовательных учреждениях начального профессионального образования: работа педагога- психолога со старшими подростками: Учебно-методическое пособие. – Уфа: ИРО РБ, 2012. – 104 с.
5. Селина И. Ю. Динамика изменения уровня ценностных ориентаций подростков-девиантов / И. Ю. Селина // Среднее профессиональное образование. — 2008. — № 11. — С. 63—65.
6. Черепанова Л. Г. Личностное становление в юношеском возрасте через участие в волонтерской деятельности [Текст] / Л. Г. Черепанова // Проблемы и перспективы развития образования: материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Пермь, апрель 2011 г.). Т. II. — Пермь: Меркурий, 2011. — С. 25-28